

*Hendrik Ollivier,
hoofd Collectie, Amsab-ISG*

Naar een geïntegreerde ontsluiting van de Amsab-collectie

Toen in het begin van de jaren 1990 gestart werd met de digitalisering van de ontsluitingsinstrumenten, zag Wouter Steenhaut een sinds lang gekoesterde droom in vervulling gaan, met name een geïntegreerde ontsluiting van de Amsab-collectie. De digitalisering opende inderdaad mogelijkheden die met de manuele ontsluitingsinstrumenten ondenkbaar waren. Het archief, de bibliotheek, de beeld- en geluidscollectie zouden voortaan tegelijk bevraagd kunnen worden. Er viel alleszins te pleiten voor deze geïntegreerde ontsluiting. Onze collectie is opgebouwd rond een afgebakend werkveld en vertoont een grote inhoudelijke samenhang, het onderscheid tussen de verschillende collecties is, zo niet enigszins artificieel, dan toch in elk geval secundair. Bovendien zagen we er ook een aanmoediging in om niet-traditionele bronnen zoals foto's, in het historisch onderzoek te integreren. Iets waarvoor we in dezelfde periode een warm pleidooi hielden met de publicatie en tentoonstelling *Met licht geschreven*.

De geïntegreerde ontsluiting had in de beginperiode echter ook duidelijke schaduwkanten. Die hadden veeleer te maken met de beperkingen van de software dan met de geïntegreerde ontsluiting an sich. Na lang wikken en wegen had Amsab-ISG gekozen voor het bibliotheekprogramma Vubis. Dit programma functioneerde uitstekend voor de bibliotheekcollectie, maar voldeed eigenlijk niet voor het archief, noch voor de beeld- en geluidscollectie. Een archieffonds kon maar op één niveau beschreven worden, de hiërarchische boomstructuur van een archief ging compleet verloren. Voor de ontsluiting van de beeld- en geluidscollectie was het programma al even ontoereikend. De voornaamste zoekingen – titel en auteur – waren voor de fotocollectie van Amsab-ISG, die op de eerste plaats documentair is, nauwelijks relevant. Dit euvel kon nog min of meer verholpen worden door volledige beschrijvingen in het titelveld te stoppen. Erger was dat aan de beschrijvingen geen afbeeldingen gekoppeld konden worden, zodat ofwel de originele foto's moesten bekeken worden ofwel moest teruggegrepen worden naar de papieren steekkaarten, waarop een kleine afbeelding was gekleefd. Door de beperkingen van de toenmalige soft-

ware was men ook gedwongen om altijd in de drie collecties samen te zoeken, men kon de zoekactie niet opsplitsen. Wie op zoek was naar pakweg een boek over Anseele kreeg ook vele tientallen foto's en enkele archieffondsen als zoekresultaat. Vanuit de bibliotheek maakte men dan ook terecht opmerkingen over 'storende ruis' in de zoekresultaten. Het grootste gebrek was echter dat de beschrijvingsvelden van Vubis alleen aangepast waren aan de standaard voor bibliotheekbeschrijvingen en absoluut niet aan die voor de beschrijving van archieven en evenmin aan die voor de beschrijving van museale collecties.

Ondertussen is een lange weg afgelegd. Een weg van veel vallen en opstaan, met overschakelingen naar andere programma's en de daarmee gepaard gaande conversies van gegevens. De vele pijnlijke details gaan we u besparen. Zonder al te optimistisch te willen zijn, kunnen we nu toch wel stellen dat we er, wat de ontsluiting van de collectie betreft, beter voor staan dan ooit tevoren. Sedert een paar jaar werkt Amsab-ISG met het programma Adlib. Een eerste grote troef van Adlib is dat het werkt met drie afzonderlijke modules, respectievelijk voor het ontsluiten van archieven, bibliotheken en museale collecties. Dit is belangrijk omdat de ontsluiting volledig conform de internationale standaarden kan gebeuren: ISAD voor het archief, ISBD voor de bibliotheek, Spectrum voor de beeld- en geluidscollectie. Die laatste is weliswaar minder dwingend, maar door een initiatief van MovE, een samenwerkingsverband tussen de dienst Cultuur van de provincie Oost-Vlaanderen en de Oost-Vlaamse musea, volgen nagenoeg alle musea in Vlaanderen en Nederland deze standaard en gebeuren de beschrijvingen overal op identieke wijze. Wat betreft standaardisering zitten we dus gebeiteld.

Opzoekingen kunnen zowel in de afzonderlijke collecties (archief, bibliotheek, beeld en geluid) gebeuren als in twee of drie collecties tegelijk. Via verschillende zoekformulieren kan je zowel eenvoudig zoeken (met één zoekterm) of verschillende zoektermen combineren. Op die manier kan de onderzoeker zeer gericht, zeer gedetailleerd in de collectie doordringen. Wie de hele ontwikkeling van de geautomatiseerde ontsluiting niet heeft meegemaakt, vraagt zich wellicht af wat daar zo speciaal aan is. Met de huidige stand van de softwareontwikkeling is dit inderdaad niet eens spectaculair meer, het is dagelijkse kost geworden.

De mogelijkheden om de collecties geïntegreerd te ontsluiten reiken echter nog heel wat verder. Het meest voor de hand liggend is dat thesauri of trefwoordenlijsten gedeeld worden. Die lijsten kunnen geleidelijk aan opgebouwd worden bij het invoeren van fiches (vanuit de verschillende collecties), ze kunnen evengoed extern aangemaakt worden. Bij de beeld- en geluidscollectie wordt bijvoorbeeld gebruik gemaakt van de Art and Architecture Thesaurus (AAT, opgesteld door het Getty Instituut). In Amsab-ISG is een werkgroepje bezig met het uniform maken van persoonsnamen en namen van organisaties. Aan elke naam kan een korte biografie of een beknopte geschiedenis worden toegevoegd, die via een zogenaamd 'zoomscherm' in Adlib kan worden opgeroepen. Deze activiteit kan

dan weer gekoppeld worden aan het uitbouwen van een encyclopedie en vice versa.

Nog een stapje verder en zo mogelijk nog interessanter voor een geïntegreerde ontsluiting is dat tussen de verschillende modules brugjes gemaakt kunnen worden. Voorlopig zijn we daar nog niet aan toe – een kwestie van prioriteiten vooral – en technisch moet een en ander zeker nog bijgeschaafd worden, maar de mogelijkheden dienen zich aan. Met een korte terugblik hopen we het bijzondere hiervan duidelijk te maken. De voorbije jaren werden tussen de collega's van het archief en de beeld- en geluidscollectie regelmatig geanimeerde discussies gevoerd over waar bepaalde stukken ondergebracht moesten worden of op welke manier ze ontsloten dienden te worden. Een archivaris stelt terecht dat een archief niet uiteengerafeld mag worden en dat de context van de stukken koste wat het kost behouden moet blijven. Anderzijds zijn er vanuit conserveringsoverwegingen argumenten te over om bepaalde stukken uit een archief te lichten om ze onder beter aangepaste omstandigheden te bewaren. Foto's mogen niet tussen verzuurd papier blijven zitten, affiches kunnen beter gestrekt in plannenkasten bewaard worden dan opgeplooid in archiefdozen. En dan hebben we het nog niet over film, video, vlaggen of andere delicate stukken waarvoor telkens andere, specifieke bewaarcondities vereist zijn.

Stukken kunnen (moeten) dus in sommige gevallen uit een archief gelicht worden om ze onder de juiste omstandigheden te bewaren. Ook vanuit het oogpunt van de ontsluiting zijn er overtuigende argumenten om sommige stukken niet alleen binnen een archivalische context te ontsluiten. Affiches bijvoorbeeld zijn niet zelden gemaakt door een gekende ontwerper, sommige hebben een niet te ontkennen artistieke waarde. Ze worden niet alleen vanuit historische hoek bestudeerd, maar evenzeer vanuit kunsthistorische hoek. Ook vanuit de communicatiewetenschappen is er bijzondere interesse voor affiches en andere vormen van beeldcommunicatie. De archivalische context is daarbij dikwijls minder relevant. Een museale benadering laat toe affiches, foto's en ander beeldmateriaal in de diepte te beschrijven. De herkomst is daarbij meestal niet het belangrijkste gegeven. Er wordt meer gefocust op de auteur (ontwerper, drukker), de gebruikte techniek (lithografie, zeefdruk enz.), de compositie, de beeldtaal ... In de museummodule zijn er voor al deze aspecten velden voorzien zodat de beschrijving zeer grondig kan gebeuren. De stukken kunnen ook vanuit deze verschillende invalshoeken opgezocht worden: auteur, afbeelding, gebruikte techniek, gebruikte materialen enz.

Om terug te keren naar ons verhaal over een geïntegreerde ontsluiting: het leuke aan Adlib is dat de beschrijving van een stuk in de museummodule geïntegreerd kan worden in de beschrijving van een archieffonds (in de archiefmodule). Om bij ons voorbeeld te blijven: een affiche die uit de verkiezingspropaganda van een politieke partij gelicht werd, wordt beschreven in de museummodule. Deze be-

schrijving wordt vervolgens geïntegreerd in de beschrijving van het archiefonds van deze partij en ondergebracht bij de stukken betreffende de verkiezingspropaganda. De beschrijving gebeurt slechts één keer, maar ze wordt dubbel gebruikt. Vanuit de archiefmodule wordt een link gemaakt naar de museummodule. De beweging kan evengoed omgekeerd gebeuren. Vanuit de museummodule kan een overstapje gemaakt worden naar de archiefmodule om daar de oorspronkelijke context van een stuk te bestuderen. De beschrijving van een foto kan bijvoorbeeld gekoppeld worden aan de beschrijving van de brief waarbij hij hoort enz.

Ook naar de bibliotheekmodule kunnen overstapjes gemaakt worden. Boeken of artikels in de bibliotheek over een bepaald stuk in de beeld- en geluidscollectie kunnen gekoppeld worden aan de beschrijving van dat stuk. Omgekeerd kunnen illustraties in een boek beschreven worden in de museummodule, terwijl het boek zelf beschreven wordt in de bibliotheek en beide kunnen aan elkaar gelinkt worden. Een werk geïllustreerd met houtsneden van Masereel bijvoorbeeld, kan beschreven (en bewaard) worden in de bibliotheek, terwijl de houtsneden afzonderlijk beschreven worden in de museummodule. Via de bibliotheekcatalogus kunnen de beschrijvingen (met afbeelding) van de houtsneden opgeroepen worden.

Samenvattend kunnen we stellen dat we de oude discussie over waar iets bewaard moet worden of waar het ontsloten moet worden, voorgoed achter ons kunnen laten. Wat de bewaring betreft, kunnen we ons concentreren op de fysieke eigenschappen van een stuk; wat de ontsluiting aangaat, kunnen we kiezen voor de meest aangepaste beschrijvingswijze, die een benadering vanuit verschillende disciplines bevordert en de internationale beschrijvingsregels respecteert. De software zorgt ervoor dat uiteindelijk alles netjes aan elkaar gebreed kan worden.